
FORNLEIFASKRÁNING Í LANDI SYÐSTU-FOSSA Í BORGARBYGGÐ

BRYNJA ÁRNADÓTTIR

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS

REYKJAVÍK 2025

FS1066-25381

Á forsíðumynd er leið BO-661:028, horft til suðurs.

Myndina tók Brynja Árnadóttir.

Verkefnanúmer MÍ: 3506

© 2025

Fornleifastofnun Íslands

Bræðraborgarstíg 9

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Netfang: fsi@fornleif.is

Heimasíða: www.fornleif.is

Samantekt

Í skýrslunni er fjallað um niðurstöður fornleifaskráningar innan 11 ha framkvæmdarsvæðis í landi Syðstu-Fossa í Borgarbyggð. Innan svæðisins er fyrirhugað að útbúa fimm tippsvæði þar sem jarðefni verða geymd, og leggja veg að þeim. Skráningin var framkvæmd af Fornleifastofnun Íslands fyrir hönd landeigenda á Syðstu-Fossum. Við skráninguna var ein fornleif, leið, skráð innan svæðisins og var hún skilgreind í stórhættu vegna fyrirhugaðra framkvæmda.

Efnisorð:

Fornleifaskráning, Fornleifastofnun Íslands, Syðstu-Fossar, Borgarfjörður.

Summary

This report presents the findings of a detailed archaeological survey conducted within an 11-hectare assessment area belonging to the farm of Syðstu-Fossar in Borgarfjörður. Survey was carried out by The Institute of Archaeology in Iceland on the behalf of landowner at Syðstu-Fossar. The 2025 survey recorded one site, a route, which is considered to be at high risk due to the proposed construction activities.

Keywords:

Archaeology, Institute of Archaeology (Iceland), Syðstu-Fossar, Borgarfjörður.

Efnisyfirlit

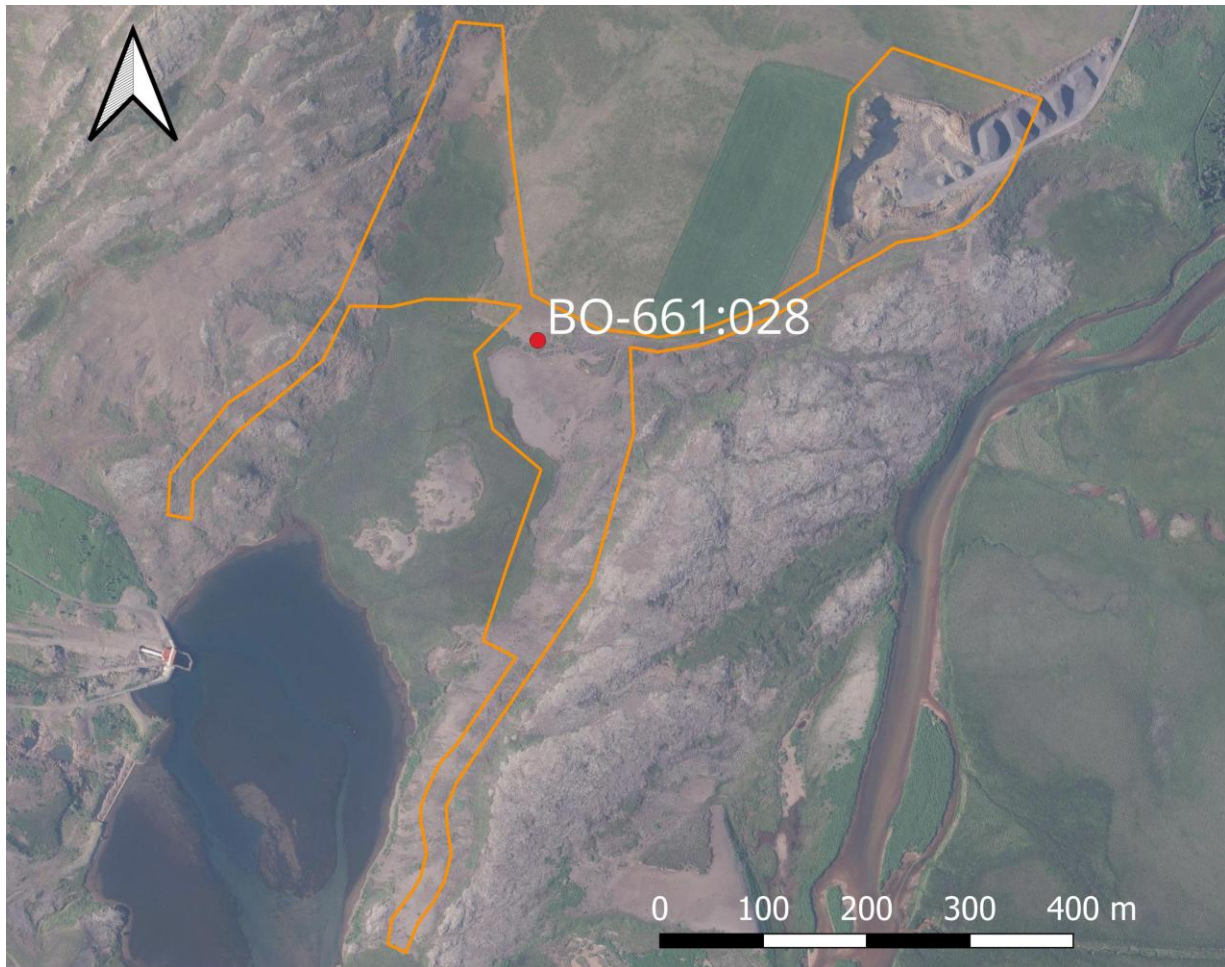
1. Inngangur	6
2. Saga fornleifaskráningar og löggjöf	8
3. Aðferðir við fornleifaskráningu.....	10
4. Fornleifaskrá	13
5. Niðurstöður.....	15
6. Heimildir	17
Viðauki: Minjakort	18

Mynd 1: Staðsetning skráningarsvæðis er sýnd á kortinu með rauðum punkti. Kort: Landmælingar Íslands og FSÍ.

1. Inngangur

Í september 2025 var unnin fornleifaskráning innan um 11 ha framkvæmdarsvæðis sem tilheyrir jörðinni Syðstu-Fossum í Borgarfirði. Skráningin var gerð fyrir hönd landeigenda og er unnin vegna áætlana um gerð fimm tippsvæða og vega að þeim.

Mynd 2: Framkvæmdarsvæðið er um 11 ha og er afmarkað með appelsínugulri línu á myndinni. Innan þess er ein fornleif, leið BO-661:028. Loftmynd: Loftmyndir ehf.

Skráningarsvæðið er að hluta gróinn melur meðfram Fossastöpum til vesturs og Arnarstöpum til austurs. Á milli þeirra er mýrlendi sem nefnist Fossanes og nær úttektarsvæðið yfir hluta þess. Angi svæðisins teygir sig síðan til norðvesturs og endar hjá efnisnámu.

Ásýnd svæðisins hefur breyst nokkuð í gegnum tíðina. Helstu breytingarnar hafa verið af völdum Andakílsárvirkjunar sem reist var á árunum 1945-47¹ og myndunar inntakslóns virkjunarinnar. Af gömlum loftmyndum má einnig sjá að sléttuð tún voru þar sem náma er nú og er enn lítill túnblettur við vesturhlið hennar. Skráningarsvæðið er um 850 m suðaustan bæjarins á Syðstu-Fossum og er líklegt að svæðið hafi áður verið nýtt til útbeitar. (sjá mynd 2).

Farið á vettvang í október 2025 og svæðið gengið skipulega í leit að minjum. Ein fornleif var skráð innan marka úttektarsvæðisins. Skráningin var unnin af Brynju Árnadóttur, fornleifafræðingi og var úrvinnsla og skýrslugerð unnin í beinu framhaldi. Allar ljósmyndir í skýrslunni eru teknar af Brynju en loftmyndir eru frá Loftmyndum ehf.

Í þessari skýrslu er gerð grein fyrir niðurstöðum skráningarinnar og uppbyggingin er með hefðbundnum hætti. Á eftir inngangskafla kemur yfirlit um fornleifaskráningu og löggjöf um minjavernd í landinu. Í þriðja kafla er farið yfir skráningarkerfi Fornleifastofnunar Íslands. Fjórði kaflinn er sjálf minjaskráin þar sem fjallað er um minjastaðinn sem var skráður. Í fimmta og jafnframt síðasta kaflanum er farið yfir helstu niðurstöður úttektarinnar. Aftast í skýrslunni er heimildaskrá og viðauki með minjakorti.

¹ Helgi M. Sigurðsson, 2002.

2. Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á landinu. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenzka fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanfórnum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 3. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, [...] jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað [...]“. Er þessi fornleifakönnun í anda markmiða sem sett hafa verið með þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skrudgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu. Friðhelgað svæði umhverfis fornminjar skal vera 15 metrar nema annað sé ákveðið í samvinnu við Minjastofnun Íslands, og 100 m umhverfis allar friðlýstar fornleifar. Ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Minjastofnunar Íslands.

3. Aðferðir við fornleifaskráningu

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar Íslands hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, SP o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því.

Númer jarðar í Jarðatali Johnsens

Sýslutákn

SF

Númer fornleifar á tiltekinni jörð

175:009

Sérheiti

Sveinshlaða

Tegund

tóft

Hlurverk

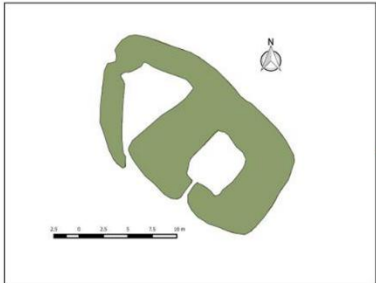
hlaða

Hnattstaða í landshnitakerfi ISN93

E: 528751 N: 352323

Sveinshlaða 009, horft til norðurs

Ljósmynd af minjastað og uppmæling/teikning

Á túnakorti frá 1920 og bæjarteikningu danskra mælingamanna frá 1904 er sýnt útihús í túnjaðri um 210 m norðan við eldra bæjarstæði 001 og 80 m norðvestan við yngra bæjarstæði 003. Á þeim stað er stæðileg hlöðutóft sem nefnist Sveinshlaða og samtengt eða eldra mannvirki norðvestan við hana. Sveinshlaða er 16 m suðvestan við miðlinu Skaftártúnguvegar (208) þar sem fyrirhugaðar eru framkvæmdir og telst því í stórhættu vegna vegagerðar. Tóftin er í túnjaðri fast suðvestan við Skaftártúnguveg (208). Túnið er í allmiklum halla til suðvesturs. Heildarstærð tóftarinnar er 23x14 m og snýr hún norðvestur-suðaustur. Í suðausturhluta hennar er Sveinshlaða sem er 15x13 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er 5x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hlaðan er niðurgráfin um 1 m og eru veggir hennar um 2 m á hæð innanmáls. Norðvestan við hlöðuna er annað hólfi eða annað mannvirki og er það torfhlaðið. Það er þríhyrningslaga og er 9x6 m að innanmáli, mjókkar til norðvesturs. Op virðist vera inn í það í suðurhorni. Veggir þess eru 0,3-0,4 m á hæð og 2-2,5 m á breidd en veggir hlöðunnar eru 4-5 m á breidd. Hólfir virðast vera samtengd en hlaðan er mun yngri að sjá en hólfíð norðvestan við hana. Nokkur hólmyndun er undir norðvesturhluta tóftarinnar og ljóst að mannvirki hafa verið á þessum stað í langan tíma.

Hættumat: stórhætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Túnakort 1920

Heimild sem vísað er í, nánari fersla í heimildaskrá

Hætta sem steðjar að fornleif

Mynd 3: Dæmi um framsetningu á minjastað í skýrslum Fornleifastofnunar Íslands.

Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: BO-154:001). Ef fleiri en ein fornleif er á minjastað bætist einingannúmer aftan við (dæmi: BO-154:001_01). Í skýrslunni eru aðeins birtar

upplýsingar um þær minjar sem eru innan úttektarsvæðisins. Af þeim sökum er númeraröðin ekki samfelld í fornleifaskránni og hver staður þannig merktur með því kenninafni sem hann hefur í fornleifaskránni (dæmi: BO-154:012). Þrátt fyrir að sú fornleif sem skráð var sé innan jarðarinnar Syðstu-Fossa er hún ekki skráð innan þeirrar jarðar heldur fellur hún í flokk minja ná yfir fleiri en eina jörð innan sveitarfélagsins. Slíkar fornleifar fá ekki númer sem bundið er við ákveðna jörð, heldur almennt númer sem nær til allra fornleifa af þessu tagi í hverju sveitarfélagi. Í þessu tilviki er það BO-661 „Fornleifar á fleiri en einni jörðu í Andakílshreppi“.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hverrar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða vað). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða.

Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í landshnitakerfi (ISN93) og er merkihnit tekið á hverjum stað hvort sem ummerki um minjar voru sýnilegar eða ekki. Uppmælingar voru gerðar á öllum sýnilegum minjastöðum með Trimble Geoexplorer 6000 mælitæki.

Þar sem getur um „heimild um...” t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirliggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirliggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá langvarandi hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustigin eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu og 3) mikil hættu. Algengar langvarandi hættuorsakir eru t.d. ábúð í nágrenni minja, túnræktun eða uppblástur. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað, eða innan skipulagsreits þar sem framkvæmdir eru fyrirhugaðar, teljast yfirleitt tímabundið mikilli hættu meðan framkvæmdir eru yfirvofandi og er hættumatið þannig notað til að vekja athygli á minjastöðum innan skipulags. Á síðari stigum er þá gjarnan tekið tillit til minja við útfærslu framkvæmda, eða ef það er ekki unnt, beðið um álit Minjastofnunar Íslands á því hvort og þá með hvaða skilyrðum slíkir minjastadir mega víkja. Í fornleifaskrá (4. kafla) kemur bæði fram langvarandi hættu og tímabundin hættu. Í síðustu línu er getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

4. Fornleifaskrá

BO-154 Syðstu-Fossar

Sögulegar heimildir

„Syðstu-Fossar nefndust áður Syðri-Fossar, en nafnbreytingin varð, eftir að Fossakot byggðist. Töldust þeir 15 hundruð að mati. Bærinn á Syðstu-Fossum er á lágum hól rétt vestan Fossmela [...]. Sunnan bæjarins er Andakílsárvirkjun, og á hún land með ánni upp að miðlunarlóni ofan Andakílsárfossa.“ BB II, 204.

„Mið- og Syðstu-Fossar voru fyrrum ein jörð. Formleg landskipti hafa ekki orðið og landi lýst óskiptu.“ BB II, 204.

1470: (15. mars) Syðstu-Fossar og Mið-Fossar eru nefndar einu nafni Fossar framan af. Þeirra er getið undir því nafni árið 1470 í deilum tveggja bænda, Geirmundar Þorvarðssonar yngri á Fossum og Jóns Ketilssonar á Hvanneyri, um rétt á veiði milli Hrafnagils og Andakílsárfoss. DI V, 562-564.

1686: 15 hdr., Bændaeign. Björn Lárusson, 143.

1707: 15 hdr., Bændaeign. JÁM IV, 198.

1847: 15 hdr., Bændaeign. JJ, 113.

Landkostir

Túnakort 1920: Tún 37.233 m² = 11 2/3 dagsláttur, 1/6 þýft. Garðar 1190 m².

„[Um Nyðri-Fossa] Torfrista og stúnga næg. Móskurðu til eldiviðar nýtandi. Rifhrís til tróðs og eldiviðar nær þrotið.“ JÁM IV, 197.

„Kostir og hlunnindi til lands og vatns eru á þessari jörð [Syðstu-Fossum] sem áður er sagt um Nyðri Fossa, nema nokkru betra sje.“ JÁM IV, 198.

BO-661 Fornleifar á fl. en 1 jörð í Andakílshreppi

Mynd 4. Leið BO-661:028, horft til norðurs.

Í Sýslu- og sóknalýsingum segir um alfaraleiðir í Hvanneyrar- og Bæjarþingum 1840: „Afaravegur úr sóknunum og í þær liggur yfir Hvítá á Langholtswaði [BO-173:013], upp með Flókadalsá og svo eftir Varmalækjarmelum, yfir um Grímsá að Hesthálsi, [BO-681:002] undir honum skiptast vegir á Mannamótsflöt, liggur annar til landsuðurs yfir hálsinn að Andakílsá þar sem hún fellur úr Skorradalsvatni, yfir hana, fram með vatninu að sunnanverðu að Stóru-Drageyri og þar upp á Dragann til Svínadals

[BO-651:005]. Þetta er landvegur til Reykjavíkur. Hinn liggur neðar upp á Hestsháls og skiptist þar enn á ný, liggur önnur gatan yfir Andakílsá, upp á Skarðsheiði, milli Efrahrepps og Horns, að Leirá. Hinn vegurinn [BO-651:007] liggur neðar yfir ána og út með bæjum, fyrir framan hafnarfjall til Leirár- og Melasveitar.“ Leiðin sem hér er skráð er sýnd á Herforingjaráðskorti 36 NV frá 1911. Hún lá af leið BO-651:007 á Kolási á merkjum milli Hálsa BO-133 og Syðri-Fossa BO-154 í Andakílsá, til suðvesturs yfir Andakílsá þar sem inntakslón Andakílsvirkjunar er og er leiðin þar með í Skorradalshreppi. Þá liggur hún áfram til suðvestur, suðaustan í Réttarási og áfram upp á og yfir Skarðsheiði. Þegar komið er yfir í Leirár- og Melasveit greinist hún í tvær aðskildar leiðir. Sú austari BO-641:004 nefnist Skarðsheiðarvegur á Herforingjaráðskorti 26 NA og lá austan við Snóksfjall en sú vestari BO-641:005 lá eftir norðvestanverðum Leirárdal. Leiðin var tekin út árið 2022 í landi Efri-Hrepps og fékk þá númerið BO-651:006_01. Árið 2025 var leiðin skráð á stuttum kafla í landi Syðstu-Fossa (BO-154), um 1 km suðaustan bæjarins á Syðstu-Fossum og um 300 m norðaustan inntakslóns Andakílsárvirkjunar.

Leiðin lá yfir gróinn mel en fast vestan hans er mýrlendi sem kallast Fossanes. Þar norðan við tekur svo við mói.

Á sama stað og leiðin lá eru óljós seinni tíma hjólför sem eru vel greinileg á loftmynd. Ekki sáust skýr ummerki um eldri götur á því svæði sem var kannað 2025.

Langvarandi hættumat: engin hætta.

Tímabundið hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda.

Heimildir: Herforingjaráðskort 36 NV; Herforingjaráðskort 26 NA; SSMB, 257

5. Niðurstöður

Í þessari skýrslu eru til umfjöllunar niðurstöður deiliskráningar innan 11 ha framkvæmdarsvæðis sem tilheyrir jörðinni Syðstu-Fossum. Svæðið nær yfir gróinn mel og mýri, um 850 m suðaustan bæjarins á Syðstu-Fossum, og hefur talist til úthaga jarðarinnar. Fornleifaskráningin er unnin vegna áætlana um gerð fimm tippsvæða og lagningu vega að þeim. Innan marka úttektarsvæðisins var aðeins skráð ein forleif, leið BO-661:028.

Leið BO-661:028 hefur legið í NNA-SSV í gegnum mitt úttektarsvæðið en ekki sáust nein ummerki hennar á yfirborði. Á sama stað og hún hefur legið voru óljós hjólför frá Skorradalsvegi til SSV og svo til SSA í gegnum framkvæmdasvæðið. Leiðin er merkt inn á herforingjaráðskort frá árunum 1910 og 1911 og af þeim má sjá að hún hefur legið í gegnum þrjá hreppa, Skorradalshrepp, Andakílshrepp og Leirár-og Melahrepp. Hún endar á Skarðsheiðinni í Leirár- og Melahreppi og greinist þar í tvær aðskildar leiðir.² Hluti leiðarinnar sem er í Skorradalshreppi var áður skráður vegna umhverfismats Holtavörðuheiðarlínu árið 2022 undir númerinu BO-641:006_01.³

Tímabundið hættumat var gert vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við gerð tímabundins hættumats var metið hvort hætta gæti steðjað að fornleifum ef ekki væri gripið til sérstakra ráðstafana og byggir hættumatið á þeim grunni. Hættumatinu er fyrst og fremst ætlað að vekja athygli á því að fyrirhugaðar framkvæmdir kunni að ógna minjastöðum og teljast því minjar innan framkvæmdarsvæðis sjálfkrafa í mikilli hættu. Almennt var hættan hvorki talin óhjákvæmileg né óyfistíganleg en hættumatinu var fyrst og fremst ætlað að vekja athygli á því að fyrirhugaðar framkvæmdir ógni umræddum minjastað. Engin ummerki sjást um leiðina og lega hennar hefur nú verið áætluð á loftmynd þannig að líklegast má telja að Minjastofnun Íslands muni engra frekari mótvægisáðgerða krefjast vegna hennar.

² Dönsku herforingjaráðskortin 1905-1915 (1919).

³ Kristborg Þórsdóttir, 2024.

Samkvæmt kröfum Minjastofnunar Íslands skal einnig leggja mat á almenna hættu sem hver minjastaður er í (varanlegt hættumat) og birtist það í fornleifaskrá (kaflí 4). Ef það reynist óhjákvæmilegt að raska minjum vegna framkvæmda er það Minjastofnunar að ákveða hvort og með hvaða skilyrðum fornleifarnar mega víkja.

6. Heimildir

BB II: *Byggðir Borgarfjarðar II. bindi. Borgarfjarðarsýsla og Akranes*. 1989. Borgarfjörður: Búnaðarsamband Borgarfjarðar.

Björn Lárusson. 1967. *The old Icelandic land registers*. W.F. Salisbury þýddi. Lundur: Lund University.

DI: *Diplomatarium Islandicum eða Íslenzkt fornbréfasafn 1857-1950*. I.-XV. bindi. [Án útgáfustaðar]: Hið íslenska bókmenntafélag.

Helgi M. Sigurðsson. 2002. *Vatnsaflsvirkjanir á Íslandi*. Reykjavík: VST.

JÁM IV: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 1918-1921. IV. bindi. Borgarfjarðar- og Mýrarsýsla. Kaupmannahöfn: S.L. Möller og Hið íslenska fræðafjelag.

JJ: Johnsen, J. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn: [Án útgefanda].

Kristborg Þórsdóttir (ritstj.). 2024. *Holtavörðuheiðarlína 1: Fornleifaskráning vegna úttektar á línukostum*. FS904b-21191. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.

Lög um menningarminjar 80/12. 2021. Lagasafn. Íslensk lög, útgáfa 151a. Sótt af: <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>

SSMB: *Mýra- og Borgarfjarðarsýslur: sýslu- og sóknalýsingar*. 2005. Reykjavík: Sögufélag & Örnefnastofnun Íslands.

Óprentaðar heimildir:

Dönsku herforingjaráðskortin 1905-1915 (1919). Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn. Sótt af: <http://islandskort.is>

Ísleif-Menningarsögulegt gagnasafn Fornleifastofnunar Íslands. 2025.

Túnakort 1920: Túnakort Syðstu-Fossa. 1920. Reykjavík, Þjóðskjalasafn Íslands.

Ö-Syðstu-Fossar: Örnefnaskrá Syðstu-Fossa og Mið-Fossa. [á.á.]. Ari Gíslason skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Viðauki: Minjakort

Kortið á næstu síðu er unnið ofan á loftmynd frá Loftmyndum ehf. og sýnir áætlaða legu leiðar BO-661:028 í gegnum framkvæmdarsvæðið. Leiðin er merkt sem rauð brotalína og er lega hennar byggð á merkingu á herforingjaráðskortum frá upphafi 20. aldar.

